

СОЛИҚ СИЁСАТИНИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛЛИККА ЙЎНАЛТИРИШНИНГ УСТИВОР ЖИҲАТЛАРИ

Шохруҳбек Шавкатжон ўғли Қаҳҳоров

Тошкент молия институти магистранти

woxrux0708@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Мақолада мамлакатимизда солиқ сиёсатини амалга ошириш борасидаги фикрлар, унинг иқтисодий фаолликни оширишга қаратилганлиги ва йўналтирилганлиги, иқтисодий фаоллик даражаси индекси каби масалалар алоҳида ўрин олган бўлиб, кейинги йиллардаги солиқ соҳасидаги тегишли ўзгаришларнинг мамлакат иқтисодий фаолиятига таъсири ва иқтисодий фаолликнинг устивор жиҳатлари баён қилинган.

Kalit so'zlar: солиқ, солиқ сиёсати, бюджет сиёсати, солиқ юки, маҳаллий солиқлар, фойда солиғи, мол-мулк солиғи, ягона ижтимоий тўлов, ижтимоий тўловлар, солиқ тўлов, замонавий солиқ.

PRIORITY ASPECTS OF TAX POLICY TOWARDS ECONOMIC ACTIVITY

ABSTRACT

The article has a special place in the implementation of the tax policy in our country, its focus and direction on increasing economic activity, the index of the level of economic activity, the impact of the relevant changes in the tax sphere in the following years on the economic activity of the country and the main aspects of economic activity are described.

Keywords: Tax, Tax Policy, Budget Policy, tax burden, local taxes, profit tax, property tax, single social payment, social payment, tax payment, modern tax.

КИРИШ

Маълумки, солиқ сиёсати давлатнинг иқтисодий жараёнларни тартибга солишнинг самарали воситаларидан бири сифатида солиққа тортиш соҳасидаги истиқболга мўлжалланган иқтисодий, ҳуқуқий ва ташкилий- назорат тизимини

такомиллаштиришга асосланган чора-тадбирлари йиғиндисини ўзида ифодалайди.

Солиқ сиёсати назарий жиҳатдан давлат томонидан иқтисодий тартибга солишнинг билвосита усули ҳисобланади ва давлат ҳамда солиқ тўловчиларнинг ўзаро молиявий манфаатдорлиги мувозанати орқали макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш, жадал иқтисодий ўсиш суръатларига эришиш мақсадларига йўналтирилади. Айнан мана шунинг учун ҳам кейинги йилларда мамлакатимизда олиб борилаётган солиқ сиёсати, аввало, солиқ юкини қисқартириш, солиқ маъмурчилиги самарали воситаларини кенг қўллаш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш каби стратегик аҳамиятга эга бўлган ислохотларга қаратилмоқда.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 26-июндаги “Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепциясида” мамлакатимизда солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш, солиқ тўловчилар зиммасидаги солиқ юкини камайтириш, солиқ муносабатларини амалга оширишда халқаро амалиётдаги илғор тажрибалардан фойдаланган ҳолда замонавий ахборот коммуникация технологияларини қўллаш орқали солиқ тўловчилар билан солиқларни ҳисоблаш ва тўлаш билан боғлиқ жараёнларни шаффофлигини таъминлаш масалалари белгилаб берилди.

Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепциясида қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор қаратилди, хусусан:

– умумбелгиланган ва соддалаштирилган режимларда солиқларни тўловчилар ўртасидаги солиқ юкини тенг тақсимлаш;

– махсулот таннархини қимматлашишига олиб келадиган мажбурий тўловларни бекор қилиш ва ҚҚС ундиришнинг самарали тизимини жорий этиш;

– солиқ тўловчилар томонидан ходимлар реал сонини ва меҳнатга ҳақ тўлаш фондини яширишга олиб келадиган солиқ ставкаларини пасайтириш;

– тадбиркорлик субъектлари фаолиятига бевосита аралашини камайтириш ва назорат фаолиятини амалга оширишни хавфли-таҳлил натижаларидан келиб чиқиб амалга ошириш;

– маҳаллий солиқлар ва йиғимларнинг йиғулувчанлик даражасини ошириш, кучмас мулк ва ер участкаларидан олинадиган солиқлар

самарадорлигини ошириш тартибларига ўтиш бўйича тегишли ҳуқуқий меъёрлар қабул қилинди.

Жумладан, юридик шахслар даромадларидан олинадиган солиқлар бўйича, фойда солиғи ставкаси 2 фоизга, дивиденддан олинадиган солиқ ставкаси 5 фоизга, мол-мулк солиғи ставкаси 3 фоизга, ягона ижтимоий тўлов ставкаси 3 фоизга камайтирилди ва мақсадли жамғармаларга мажбурий ажратмаларни тўлаш бекор қилинди.

Иш ҳақидан олинадиган солиқ ва мажбурий тўловлар бўйича, жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқни даромадни ортиб боришидан тўрт поғонали прогрессив ставка бўйича солиқ ҳисоблаш тартиби бекор қилиниб, барча даромадлардан 12 фоизли текис ставка бўйича солиқ ҳисоблаш тартиби белгиланди. Жисмоний шахсларнинг дивиденд даромадларидан олинадиган солиқ ставкаси 5 фоизга, якка тартибдаги тадбиркорлар учун қатъий белгиланган солиқ ставкалари ўртача 20 фоизга пасайтирилди. Жисмоний шахслар даромадларидан Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига 8 фоизлик ставка бўйича суғурта бадалини ҳисоблаш ва ундириш тартиби бекор қилинди.

Юридик шахслар томонидан ягона ижтимоий тўловни ва микрофирма ва кичик корхоналар томонидан ягона солиқ тўловини энг кам миқдорларидан келиб чиқиб тўлаш, юридик шахслар учун улар томонидан тўланаётган солиқларнинг жами миқдорини якка тартибдаги тадбиркорнинг ушбу фаолият тури бўйича тўлаётган қатъий белгиланган солиқ миқдоридан кам бўлмаган миқдорда тўлаш, фойдали хизмат муддати тугаган, тўлиқ эскирган ускуналардан фойдаланиш учун тўлов тўлаш таърифлари бекор қилинди.

Соддалаштирилган тизимда солиқ тўловчиларни ходимлар сонидан келиб чиқиб, умумбелгиланган солиқ тизимига ўтказиш тартиби бекор қилиниб, 2019-йилдан бошлаб солиқ даврида олинган ялпи тушумидан келиб чиққан ҳолда аниқлаш тартиби жорий этилди ва ялпи тушумнинг чегаравий миқдори 1 миллиард сўм қилиб белгиланди.

Шунингдек, 2019-йилдан бошлаб барча тадбиркорлик субъектлари (шу жумладан соддалаштирилган тизимда солиқ тўловчилар) учун юридик шахслардан олинадиган ер солиғи, юридик шахслардан олинадиган мол-мулк солиғи, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқларни тўлаш жорий этилди.

Шу борадаги солиқ тизимидаги тегишли ўзгаришлар натижасида ҳар бир ҳудуд бўйича мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланилган ҳолда иқтисодий фаолликка алоҳида эътибор қаратилмоқда яъни, мамлакатнинг 14 та ҳудуди бўйича 2021 йилнинг июнь ва июль ойлари учун «Ҳудудларда иқтисодий фаоллик барометри» баҳоланди ва ҳудудлар рейтинги тузилди. ИФБ жорий йилнинг маълум бир даврида ўтган йилнинг мос даврига нисбатан ҳудудлар ўртасида кузатилган иқтисодий фаоллик даражасини кўрсатади ва у ҳар ойда ҳисоблаб борилади. Баҳолаш натижаларига кўра, 2021 йилнинг январь-июль ойларида Тошкент шаҳри энг юқори фаоллик барометри индекси (0,707) билан рейтингда 1-ўринни эгаллади. Кейинги ўринларни Самарқанд (0,613) ва Сирдарё (0,610) вилоятлари эгаллади.

Иқтисодий фаоллик барометри Навоий (0,370), Сурхондарё (0,391) ва Андижон (0,468) вилоятларида нисбатан паст бўлди ва улар мос равишда рейтингда паст ўринларни эгаллади. ИФБни баҳолашда куйидаги йўналишлар бўйича кўрсаткичлардан фойдаланилди.

1. Ишлаб чиқариш фаоллиги – ҳудудда саноат маҳсулотлари ва истеъмол товарлари ишлаб чиқариш, қурилиш ишлари, хизмат кўрсатиш ва чакана савдо айланмаси ҳажмларидаги ўсиш суръатларини ифодалайдиган 5 та кўрсаткич.

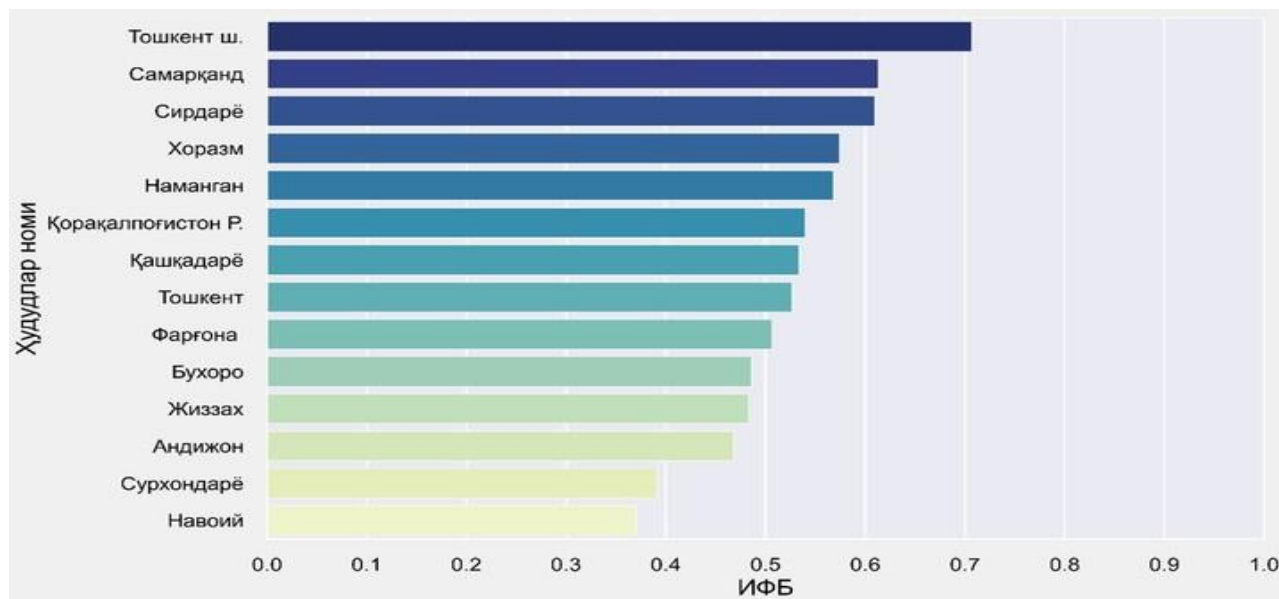
2. Тадбиркорлик фаоллиги – фаолият юритаётган кичик бизнес субъектлари, янги ташкил этилган ва фаолиятини тугатган кичик бизнес субъектлари сонининг ўсиш суръатлари, фаолият юритмаётган ва фаолияти ихтиёрий тугатиш жараёнидаги кичик бизнес субъектларининг рўйхатдан ўтган жами кичик бизнес субъектлари сонидаги улушини ифодалайдиган 5 та кўрсаткич.

3. Ташқа савдо фаоллиги – товар ва хизматлар экспорт-импорт ҳажмларининг ўсиш суръатларини ифодалайдиган 2 та кўрсаткич.

ИФБни ҳисоблашда нисбий фарқлар ва ўзаро таққослаш услубларидан фойдаланилди ва ИФБ кўрсаткичи интеграл индексида ифодаланди. Бунда, «0»дан «1»гача қийматга эга бўлган интеграл индекс қанча «1»га яқин бўлса, жорий фаоллик даражаси шунча юқорилигини англатади ва аксинча.

2021 йилнинг январь-июль ойлари учун ҳисобланган иқтисодий фаоллик барометри (индексида)¹

¹ Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти маълумотларидан фойдаланилган.

Тошкент шаҳри ва Сирдарё вилояти ишлаб чиқариш (0,749-0,861) ва ташқи савдо фаоллиги (0,671-0,716) ҳамда Самарқанд вилояти ташқи савдо (0,715) ва тадбиркорлик (0,676) фаоллиги нисбатан юқори кўрсаткичларга эга бўлганлиги сабабли ИФБ бўйича рейтингда юқори ўринларни эгаллади.

Навоий вилоятида ишлаб чиқариш (0,254) ва ташқи савдо фаоллиги (0,395), Сурхондарё ва Андижон ишлаб чиқариш (0,273-0,402) ва тадбиркорлик (0,367-0,469) фаоллиги омиллари сабабли ушбу ҳудудларда фаоллик барометри нисбатан паст бўлди.

Албатта, солиқ сиёсати орқали иқтисодий фаолликни янада оширишда солиқ мажбуриятларини мажбуран бажариш амалиётини яхшилаш, бу борада, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни бюджетга ўз вақтида тушиши тўғрисида қўшимча кафолатларни жорий этиш, жарима санкцияларни қўллаш амалиётини қайта кўриб чиқиш, йирик харажатларни мониторинг қилиш асосида аҳоли даромадларини ялпи декларациялаш тизимига босқичма-боқич ўтишнинг комплекс чора-тадбирларини ишлаб чиқиш лозим бўлади.

Иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш мақсадида, инвесторлар ва тадбиркорлар учун максимал даражада қулай шарт-шароитлар яратиш учун солиқ юкини камайтириш, ихчам, содда ва барқарор солиқ тизимини жорий этиш бўйича:

мамлакат инвестицион жозибадорлиги ва ишбилармонлик муҳитини ошириш бўйича ташаббусларни қўллаб-қувватлаш ва бу борада, солиқ юкини оптималлаштириш, солиқ мажбуриятларини бажарган ва тадбиркорликни ихтиёрий легаллаштирган солиқ тўловчиларни рағбатлантириш тадбирларини

қўллаш, солиқ тизимининг нейтраллиги ва трансшерикликни ошириш масалалари бўйича давлат органлари билан ҳамкорликни кенгайтириш, хусусан Молия вазирлиги ва бошқа вазирликлар билан ҳамкорликда инвестицияларни жалб қилиш ва тадбиркорликни ривожлантиришга тўсқинлик қилаётган муаммоларни бартараф этиш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш.

Шу билан бирга, солиқ юкини оптималлаштириш (камайтириш ва тенглаштириш) мақсадида, умумбелгиланган ва содалаштирилган солиқ режимлари бўйича номутаносибликни бартараф этиш, содалаштирилган солиқ режимидаги солиқ тўловчиларда юзага келаётган негатив ҳолатларни енгилаштириш ва солиқ муносабатларида рационал фискал механизмларни шакллантириш, хусусан солиқ тўловчиларни солиқ мажбуриятини ихтиёрий бажаришни рағбатлантириш орқади яширин иқтисодий қисқартиш тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалиётда қўллаш зарур бўлади.

ХУЛОСА

Албатта, кейинги йиллардаги солиқ қонунчилигида жорий этилган ўзгаришлар ва ушбу ўзгаришлар натижасида қўлга киритилган дастлабки натижалар бу солиқ сиёсатимизда кўзда тутилган ислоҳотларни бир қисми холос, бугунги кунда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг узок йилларга мўлжалланган устувор йўналишларида кўзда тутилган йирик ҳажмдаги вазифаларни амалга оширишда, солиқ тизимини тубдан ислоҳ қилиш талаб этилади.

Бунинг учун солиқ сиёсатини тубдан ислоҳ қилишда қуйидаги муаммоларни ўрганиб чиқиш лозим:

– идоралараро ахборот алмашилиш тизимининг етарли даражада такомиллашмаганлиги солиқлар ҳисобини юритиш сифатини ёмонлаштиради ва бу ўз навбатида солиқ базасини кенгайтиришга тўсқинлик қилиб, давлат бюджетига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг барқарор тушиб туришини таъминламайди;

– солиқ тизимининг етарли даражада оптималлаштирилмаганлиги, вертикаль назорат тизимини ва солиқ органлари ваколатларини такомиллаштирилмаганлиги, солиқ соҳасида институционал ислоҳотларнинг амал қилиши даражаси қониқарсиз даражада қолишига сабаб бўлмоқда;

– мамлакат ялпи ички маҳсулоти таркибида “яширин” иқтисодиёт улушининг салмоқли даражада қолаётганлиги, солиқ юкини янада пасайтириш ва бизнесни ташкил қилиш ва уларга қулай шарт-шароитлар яратиш учун тўсқинлик қилмоқда;

– солиқ тўловчилар талаблари қондирилишининг паст даражадалиги, қонунчилик меъёрларига амал қилишнинг ортишига ва улар билан ишончли ҳамкорликни ўсиб боришига тўсқинлик қилмоқда;

– солиқ режимларига талаб даражасида амал қилинмаслиги, бюджетга солиқ тушумлари даражасининг ошишига таъсир этувчи муҳим омил ҳисобланиб, жаҳон бозорларида капитал қўйилмалар рақобатбардошлигини ошириш мақсадида, хорижий инвестицияларни жалб қилишга тўсқинлик қилмоқда;

– солиқ юкининг тақсимланишидаги юқори тафовут, умумбелгиланган ва соддалаштирилган режимларда солиқ тўловчилар ўртасидаги катта фарқ, бизнеснинг майдаланиб кетишига сабаб бўлмоқда, бу ўз навбатида ишлаб чиқариш жараёнларининг тор доирада қолиб кетишига, маҳсулот рақобатбардошлигининг пасайиб унинг “яширин” иқтисодиётга ўтиб кетишига сабаб бўлмоқда;

– юқори натижаларга эришаётган эталон-мамлакатларнинг илғор хорижий тажрибаларидан фойдаланмаслиги, давлат солиқ хизмати органлари фаолиятида корпоратив бошқариш, корпоратив муносабатлар ва тамойилларнинг ривожланмаслигига сабаб бўлмоқда;

– Солиқ кодекси тўғридан-тўғри амал қилувчи ҳужжат бўлмасдан, солиқ қонунчилиги меъёрлари бошқа бир қатор қонун ости ҳужжатлари билан тартибга солинмоқда. Хусусан, солиқ ставкаларининг ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари билан қайта кўриб чиқилиши ҳўжалик субъектлари молиявий барқарорлигига таъсир этмоқда;

– солиқ хизмати органлари инфраструктурасида манан ва жисмонан эскирган информацион технологиялар салмоғининг юқорилиги, солиқ тизимини автоматлаштириш даражасининг пастлигига ва солиқ маъмурчилигига замонавий рақамли инновацион технологияларни жорий этиш, шунингдек қонунчилик меъёрларига амал қилишда рискларни бошқариш учун тўсқинлик қилувчи ҳолат бўлиб қолмоқда;

– давлат солиқ хизмати органларида профессионал кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш ва ходимларнинг фаолият самарадорлигини баҳолаш

масалаларининг сезиларли даражада пасайиб кетгандиги ходимлар фаолияти самарадорлигини пасайишига сабаб бўлмоқда.

Кўрсатиб ўтилган камчиликлар мамлакат солиқ тизимини жадал риволанишига, инвестицияларни жалб қилишга, иқтисодиётни, давлат ва жамият ҳаётининг бошқа соҳаларини ўсишига тўсқинлик қилмоқда шу боис бу каби муаммоларга ечим топиш натижасида мамлакат иқтисодиётининг фаоллиги янада ортган бўлур эди.

REFERENCES

1. Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти маълумотларидан фойдаланилган.
2. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекиси. –Т. «Адолат», 2012
3. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат солиқ хизмати тугрисида»ги Қонуни. Халқ сузи 1997 йил 29 август
4. Альмардонов М.И., Худойкулов. С.К., Даромад (фойда)дан олинадиган сщликлар. Уқув қулланма. –Т. ТМИ, 2002
5. Альмардонов М.И., Щмонщв А. Солиқларни прогноз қилиш. Уқув қулланма. –Т. ТМИ, 2002